

ماfi مروّف و ماfi هاوولّاتي

قهرهني قادري

ناسيني ماف، سهرهتاي هولّدانه بؤ ژيان و نازاد بيركردنه وه، ههروهها پاراستن و بهرگريكرديان له لايه ن گهشه سهندوو. دهسته بهر كردني مافه كان، گه شه ي تاك و هه لداني كومه له. جفاكيكي به هيز، له گره وي تاكه به هيز و وشياره كانيدايه.

ئاگادار كردنه وه ي هاوولّاتيان سه بارهت به ماف و ئهركه كانيان، ههروهها پاراستن و بهرگريكرديان له لايه ن حكوومه ته وه، پله ي ئاسايشي نه ته وه يي، كومه لايه تي و تاك له ولّادا بهرز و بهرزتر ده كاته وه. ههردوو چه مكي "ماfi مروّف" و "ماfi هاوولّاتي" يش، راسته وخؤ په يوه ندييان به ماف ي ژيان و نازاد ييه كانه وه هه يه.

"ماfi مروّف" (Human rights) كومه له مافيكن كه ژياني مروّفايه تي ده گرنه وه؛ ئه مەيش رهنگ، چين، نه ته وه، ئايين و، ته نانهت بير و هزر يش نانسيت و پانتايي جيهانيشي داگير كردوو. له هزره بنه رته ييه كاني ليبراليزمدا، ماف ي ژيان و نازاد بوون، به ماف ي سروشتي ئه ژمار ده كرين. حكوومه ته كان بهر پرسن له دا بين كردن و پاراستني ئه و مافانه، ههروهها ئهركي هاوولّاتيانيشه كه بهرگري له و مافانه بكن و په رهيان پي بدهن.

ماfi ده ربرين و نووسين، خو پيشان دان، خو يندن، ماف ي ژيان، ماف ي پو شيني نازادانه ي جلو بهرگ و گه لاله كردني شيوازي ژيان، هه نديك له مافه بنه رته ي و سه ره تاييه كاني ماف ي مروّفن. بنه ما سه ره كيبه كاني ماف ي مروّفيش له سه ر ئه م چوار كوله كه يه بنيات نراوه: "سه روه ري ياسا" (به رامبه ري مروّفه كان له به رده م ياسا) دا، "سه روه ري عه قل و ئاوه ز" (نه ك ئايد يو لوژ ييه كان)، "مروّف ته وه ري" (مروّف سه رچا وه ي ده سه لاته) و "گرنگي و ده وري تاك، كه له ده نكي زورينه دا خو ي ده دو ز يته وه، به لام" ماف ي كه مينه "يش پاريزرا و ده بيت.

له بهر ئه وه، ماف ي مروّف ناوچه يي نييه و سنوور به زي نه، چونكه شتيك نييه به ناوي ماف ي مروّف ي رؤ ژاوي، ماف ي مروّف ي رؤ ژه لاتي، ماف ي مروّف ي ئيسلامي، يان ماف ي مروّف ي مه سيحي. له جيهاني ئه مپرو دا، ژيان و نازاد يي مروّفه كان، ته نانهت ديمو كراسييش، به پي پيوه ري ماف ي مروّف هه لده سه نكي نديرين. هه نديك له تويزه راني ماف ي مروّف ده لين: "به يان نامه ي جيهاني ماف ي مروّف باس له ماف ي مروّف ده كات، نه ك له به ها كان."

ماfi مروّف گه رچي جيهانييه و سنوور نانسيت، به لام ده كريت و پيوسته له چوار چيوه يه كي نه ته وه ييشدا ره چاو بكر يت و، هه م هاوولّاتيان فيري مافه كاني مروّف بن و هه ميش دامه زرا وه كاني حكوومه ت رابه يندر ين، كه بهرگري له و مافانه بكن.

"ماfi هاوولّاتي" (Citizenship rights) كومه له مافيكن كه له چوار چيوه ي جوگرافيايه كي سياسي دا ليك ده درينه وه و، هاوولّاتيان ي ئه و ولّاته يش به گو يره ي ياسا ده بنه خا وه ني ماف ي وه كوو: ماف ي ژيان، كار كردن، راده ربرين، خو يندن، ماف ي ژنان، زمان، به شداري له پرؤسه ي سياسي، گه شه ي تاك و

گروپ۔ کہ له چوارچۆوهی مافه مهدهنی، سیاسی، ئابووری و کۆمه لایه تییه کاندایه جیگه یان ده بیته وه. کۆمه لانسان له بواریه، بهردهوام باس له دهستووری گشتی ولاتان دهکهن. له جیهانی سهردهمدا، ناکرێ باس له دهستووری گشتی عهقلانی و دیموکراتیک بکریت، بهلام باسی بنه ماکانی مافی مرۆفی تیدا نه کریت. گهرچی ویکچوون لهو دوو چه مکه (مافی مرۆف و مافی هاوولاتی) دا گه لیک زۆره، بهلام بواری کاری مافی هاوولاتی، دهوله تیکی دیاریکراو دهگریته وه.

دهستووری گشتی ولاتیک، گریه سته که له نیوان دهولهت و هاوولاتی ولاتیکی دیاریکراو، که به پیی یاساکی ولات ریک دهخریت. مافی هاوولاتی، باسی سه ره کیی سیسته می حوکمرانییه و په یوه ندیی به هاوولاتیان و دهستووری گشتییه وه هه یه، بهلام مافی مرۆف، ره هندی جیهانی هه یه و ته نانهت دهوری “سه یوانه یاساکان” له یه که نه ته وه ییه کانی شدا دهگریته. کۆچه ران له ولاتی په نابهره رگر، ههر له سه ره تادا له هه ندیک مافی هاوولاتی بیبه شن (ناتوان له دهنگدانه کاندایه شداری بکه ن)، بهلام له چوارچۆوهی مافی مرۆفدا ژبان به سه ره ده بن.

شاره زابوونی هاوولاتیان (تاک) به ماف و ئه رکه کانیان، که ده بی ئه وانیش به یاسایی بکرین و یاسا پاریزگاریان لی بکات، هه م که سایه تی تاک دهسته بهر دهکات، هه میش بنه مای چقاکیکی دیموکراتیک، رۆ ده نیته. ئه مه یه کیکه له بنه ما سه ره کییه کانی حکومه تی یاسا و سه ره وری یاسا. بۆ گه یشتن به مه میش، ده بی حکومهت و دامه زراوه کانی، ریکخراوه کانی کۆمه لی مه ده نی و ئامرازی راگه یاندنی گشتی، رۆلی سه ره کی ببین.

هاوولاتیان خاوه ن مافی یاسایی، که په پره وی له یاسایش دهکهن، بناغه ی کۆمه لگه یه کی دیموکراتیک و عهقلانی که تیدا کی شه و گرفته کان به ریکه یه کی هیمنانه چاره سه ره ده کرین، هه ره ها مه ودای نیوان هاوولاتیان و ده سه لاتیش که متر و که متر ده بیته وه و، ئاسایشی نه ته وه یی ولاتیش به هیزتر و به رزتر ده بیته وه.

ئازادی و یاسا، له بنه ماکانی کۆمه لگه یه کی دیموکراتین، که ده گه رپته وه بۆ هه ردوو واتای مافی مرۆف و مافی هاوولاتی. هاوسهنگی له نیوان ئازادی و یاسادا، له کاره هه ره گرنه گه کانه و، ئه وه میش ئه رکی حکومه ته کانه که هاوسهنگیه کی عهقلانی له نیوان ئه و دوو چه مکه دا چی بکه ن.

بۆ ئه وه ی حکومه تی هه ری می کوردستان بتوانیت به پلانه وه لهو بواریه ههنگاو هه لی نیت، پیویسته هه ره له سه ره تادا زانیاری سه بارهت به مافی مرۆف و به یاننامه ی جیهانی مافی مرۆف به شیوه یه کی سیسته ماتیک و به رفراوان بلاو بکاته وه و کاری بۆ بکات، هه ره ها کارمه ندانی داموده زگه حکومه یه کانی (له ئه نجومه نی وه زیرانه وه بگره تا ده گاته کارمه ندانی ئاسایی) رابه ی نیت که به رگری له مافی هاوولاتیان و مافی مرۆف بکه ن.

ریکخراوه کانی کۆمه لی مه ده نی، ئامرازی راگه یاندنی گشتی به گشت لقه کانییه وه، کۆر و کۆمه لی رۆشنیری و ئه کادیمی، هه ره ها داموده زگه هزرییه کان، ده توانن رۆلی گه لیک جددی له ناسینی ماف له هه ری می کوردستاندا بگپرن.

هاوسهنگی له نیوان “یاسا” و “ئازادی” دا له ئه رکه هه ره قورسه کانی حکومه ته، چونکه “یاسا” به بی

“ئازادى”، چچاك دەخنىكىيىت و، “ئازادى” يش بهبى “ياسا”، كۆمەل بەرەو ھەلدېر دەبات؛ بۆيە ئەم دووانە
(ياسا و ئازادى) دووانەن و پېكەوہ مانا دەدەن!

سەرچاوەکان:

[/https://fa.amnesty.org](https://fa.amnesty.org)

<https://ir.voanews.com>

<https://www.sida.se>